

Н. А. ВОЗНЕСЕНСКИЙ

1940 ДЫЛДЫН ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ
ИТОГТОРЫ ЛА СССР-дин АЛБАТЫ-
ХОЗЯЙСТВОЗЫН 1941 ДЫЛДА
ЁСКЁРТЁРИНИН ПЛАНЫ

Н. А. ВОЗНЕСЕНСКИЙ
ДОКЛАД НА XVIII ВСЕСОЮЗНОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ ВКП(б)
Перевод с русского
на ойротский язык

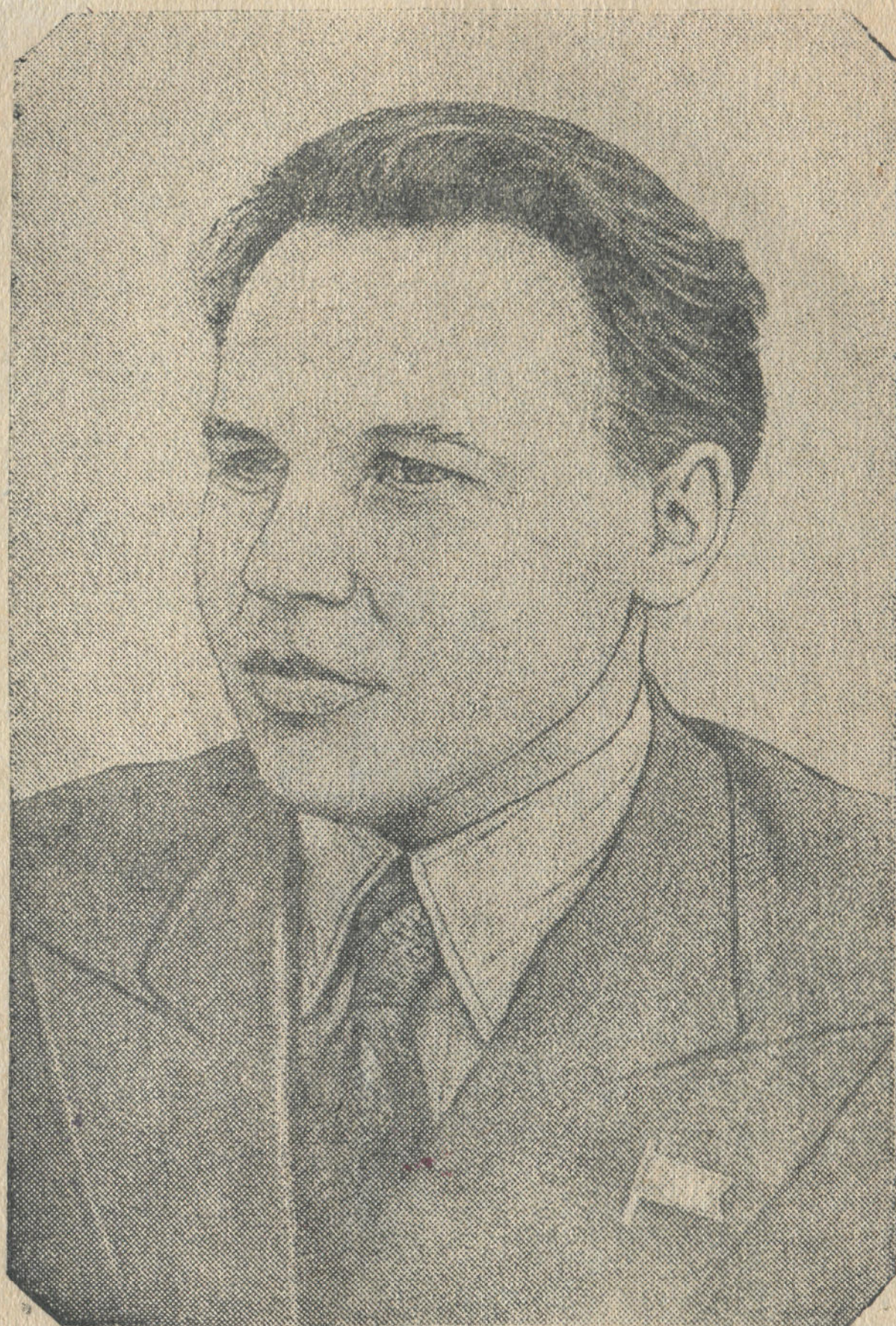
ОЙРОТОБЛНАЦИЗДАТ

г. Ойрот-Тура

1941

W. 100.

3 K111
B 64

0
✓

В 64.

Вастыра ороондордын пролетарийлери, бириклегер!

Н. А. ВОЗНЕСЕНСКИЙ

1940 ДЫЛДЫН ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ
ИТОГТОРЫ ЛА СССР-дин АЛБАТЫ-
ХОЗЯЙСТВОЗЫН 1941 ДЫЛДА
ЁСКЁРТЁРИНИН ПЛАНЫ

ВКП(б)-нын XVIII
Вастырасоюзный конференциясында
1941 дылда 18 февральда
доклады

Орхон-Алтайская Областная
• БИБЛИОТЕКА •

ОЙРОТТЫН ОБЛАСТНОЙ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
1941

I.

1. 1940 дьылдын итогтары

Нёкёрлөр! 1940 дьыл Советский Союзтын дьүрюминде дьан'ы социалистический кёдүрюмнин ле онон ары кёндүгөринин дьылы болгон. Капиталистический ороондордогы экономический кызыландарда, империалистический дьууларда бистин' албаты хозяйствонун' ёзюмин токтодып болбогон база токтодордо аргалары дьок болгон.

Советский экономика, капиталистический хозяйстволордо кажыла катап, анчадала кызалан'дардын' ла дьуунын' согылтазыла болуп турган калтыраактын' салтарына камаанду эмес. Ондыйда болзо, бу ёйдёги ёдюп турган империалистический дьуунын' урокторы биске кезиктей учурлу болуп дьат.

Бу ёйдёги болуп турган империалистический дьуу, оны технико-экономический дьанынан' кёрёр болзо, моторлордын' дьуу болуп дьат. Моторлор кейде, моторлор дьерде болот. Дьуулажып турган капиталистический ороондордын эки группалардын' ортозында кючтерин тюндештиргежин, моторлорды эдип турганынан' кёп камаалу кубулып дьат. Мотор бийик техниканы, нефтьти ле ён'дю металлдарды некеп дьат. Капиталистический ороондор ончозы, бу тоодо Американын' Бириккен Штаттары кожо бастыра промышленностьты бу ууламды дьанынан' дьанырта эдип дьат.

Бу ёйдёги ёдюп турган империалистический дьуу онойып ок дьуунын' резервтерине кёп учурлу болуп дьат. Дьуунын узап турганы, онын дьотконду, бузаланду бюджетми, иштин международный буржуазный ан'ыланары дьайрадылганы—бу

мынын' ончозы кёп сырьены, одыруны, металлический ле-
производственный резервтерди дьуулажып турган империа-
листический ороондорго керексип дьат.

Советский Союз эмдиги ёйдё ёдюп турган дьуунын', бу
техничко-экономический анылу башказын ёскёзине тен' эди
бодобос учуры дьок болгон, база бойынын' албаты хозяй-
ствозын озочыл техникала дьепсендирип аларга база ороон-
до текшилей керектю беленде тударга керектю мераларды
белен аялгада тударын кичееп дьат.

Калганчы дьылдарда Советский Социалистический Рес-
публикалардын Союзынын' ла Американын' Бириккен Штат-
тарынын' производстволорынын' текши ёзюмин тюн' дешти-
рип айдайын. 1929 дьылдагызын 100 проц. тюндеп алар бол-
зо, калганчы юч дьылдарда производствонын' динамиказы
мындый болуп кёрюнет:

Американын' бириккен штаттары

1940 дьылда 111 проц.

Советский Социалистический Республикалар- дын Союзы

1940 дьылда 534 проц.

Калганчы тоолор аайынча Американын' Бириккен Штат-
тары промышленностьторында военный мобилизация шыл-
туузында 1940 дьылда бойынын' производствозын 1939 дьыл-
дагызына кёрё дьюкле 11 проц. кёптёткён болуп дьат. Бу
ок ёйгё Советский Союз бойынын' бастыра социалистический
промышленнозынын' продукциязын 5,3 катап кёдюрип
алган.

Капиталистический ле социалистический производствонын'
закономернозы ондый болуп дьат. Мыныла коштой эконо-
мический дьанынан', ёскёртип айтса, эди турган немелерди
кажыла кижиги тынына келижип турганын' алза, бис эмди де
Американын' Бириккен Штаттарынан' сон'доп турганыбыс
дьарт, онын' ортозында болот, таш кёмюр, электроэнергия
дьанынан' юч—тёрт катап сон'доп турубис. Бу сон'дошты
дьоголторы ёскёртип айтса, СССР-дин' экономический зада-
чазын бюдюрип алары эмди де бистин' алдыбыста туруп
дьат.

СССР-дин' албаты хозяйствозы социалистический вос-
производствонын' элбеер законы аайынча планла ёзюп

дъат, онызы не дезе, ончозынан озо, албаты хозяйство-нын бастыра бёлюктеринде тудумы дьок ёзюми болуп дъат.

СССР промышленностьторынын' продукциялары ючинчи бешдъылдыктын' юч дъылына 1937 дъылда 95,5 миллиард салковойдон' 1940 дъылда 137,5 миллиард салковойго дъети-ре, эмезе 44 проц. ёскён, ол тоодо машиностроениенин' ле металлообработканын' продукциялары 76 проц. ёскён.

Коруланарынын' продукцияларын чыгарар дъанынан' алар болзо, башкару керектин' дъарт болуп турганынан' бойына шуюлте эдип турган: бистин' албатыны кандый да „учурлдарга“ сакылта дьоктон' бастырбаска турган бозон', — тарыны кургак тут, самолетторды, танктарды, вооружение-лерди, военный керептерди ле снарядтары эдерине средство-ны кысканба.

Промышленностьто производство эдер средстволордын' производствозы 1939 дъылдагызына кёрё 1940 дъылда 13,8 процентке, 1937 дъылдагызына кёрё 52 проц. ёскён. Тузала-нар средстволордын' производствозы 1939 дъылгызына кёрё 1940 дъылда 7 процентке, 1937 дъылдагызына кёрё 33 проц. ёскён. Советский Союзта производствонын' ёзюми, промыш-ленностьты, анчадала машиностроениени албаты хозяйство-зына ла орооннын' коруланарына керектю озочыл, эмдиги ёйдин' техниказын чыгарарына кубулып дъаранарыла кожо болды.

Дъе ондыйда болзо, промышленный продукциянын' ёзю-минин' тебюзи дъанынан' ючинчи бешдъылдыктын' задание-зи эмеш бютпей калган. Беш дъылдыктын' планы аайынча, ёткён юч дъылдын' туркунына продукциянын' ёзюминин' те-бюзи орто тооло 14 проц. ёзёр ордына, ёскёни 13 проц. бол-ды. Производствонын' ёзюминин' тебюзи дъанынан', бу зада-ниенин' бютпей калганы планы тургусканынан' ала ючинчи бешдъылдыктын' баштапкы дъылында кара металлургиянын' сон' догоныла эн' озо колбулу болуп дъат.

Темир дьолло тартып турган немелер, 1939 дъылда 392 миллиард тонн-километрден', 1940 дъылда 409 миллиард тонн-километрге чыгара ёскён. Суула тартып турган неме-лер 1939 дъылда 34,6 миллиард тонн-километрден' ала, 36 миллиард тонн-километрге ёскён. Андыйда болзо, темир дьол-дын' транспортынын' ижинде дъаан дъедикпестер бар: тран-спортты тузазы дьок толтырып турган коштор болгончо, ба-за кошты ылтам ёткюреринде чичке дьерлер дъылайтылгалак.

Аштын', сахарный свекланын', подсолнухтын', картошка-
нын ла овощтын валовой продукциязы ёскён, 1940 дьылда
СССР-де аш культуранын продукциязы 7,3 миллиард пудка
дьуук болды. 1940 дьылда колхозтордо малдын тын тоозы
ёскён: уй мал 12 проц., чочко 15 проц., кой 25 проц., эчки 34
проц. Колхозтын общественный животноводствоzy ороон
ичинде бастыра малга кёрё бойынын юлюзин ижемчилю
кёдюрүп дьат.

Элбеп турган социалистический воспроизводство со-
циалистический накоплениенин чике ёзюмин оной ары
учурлап дьат, онызы эн озо капиталный вложениелердин
кемдьюзинен дьарт кёрюнет.

СССР-дин албаты хозяйствозында капиталный вложе-
ниенин объемы 1940 дьылда 38 миллиард салковойго дьуук
болгон (ол тоодо 6 миллиард салковойго дьуук централизо-
ванный эмес капиталный вложение).

Ючинчи бешддьылдыктын' юч дьылынын' туркунына
СССР-де албаты хозяйствозынын' капиталный вложениези
108 миллиард салковой болгон (ол тоодо 17,5 миллиард сал-
ковой централизованный эмес капиталный вложение болгон).

Ючинчи бешддьылдыктын' юч дьылында государтвенный
промышленностьтын' стройына (дьер бойынын' бойына учур-
лу районный промышленностьторын тоого кожо албаза) 2.900
дьетире фабриктер, шахталар, заводтор, электростанциялар
ла ёскё дё предприятияелер кирди. СССР-де бастыра баштап-
кы бешддьылдыктын' туркунына 1.500 промышленный пред-
приятияелер ишке киргенин эске алындырып турум.

Ючинчи бешддьылдыктын' юч дьылынын' туркунына дьа-
ны предприятияелерди ишке кийдирген шылтуунда, дьаны
шахталарда 51 миллион тонн таш кёмюр иштеп алар ийде-кюч-
ти, электростанцияларда 2.400 мун' киловатту ийде-кючти,
2.900 мун' тонн чой агызар доменный печкелерди, 1 миллион
киреези кёбён' ийрер ийиктер ле ёскё дё производственный
ийде-кючтерди иштедип туру.

Ондыйда болзо, капиталный иштин' ле дьан'ы ийде-кюч-
ти иштедер план дьетире бютпеген.

СССР-де социалистический элбеген воспроизводство
ол оной ары колкючиле дьаткандардын' материальный
кемдьюзи ёзёрин, оlorдын' неле немени тузаланары кы-
ялта дьок ёзёрин учурлап дьат.

Ючинчи бешддьылдыктын' юч дьылынын' туркунына ал-
батынын' кёндюре кирелтези кубулбас баала алза, ёскёни

29,5 миллиард салковой болгон, онын' шылтуузында 1937 дьылда 96 миллиардтан' ала 1940 дьылда 125,5 миллиард салковойго дьетире ёскён.

СССР-де албаты хозяйствозында иш дьалдын фонды, хозяйствонун бёлюктеринде ючинчи бешдьылдыкта дьёптёлгёнинче 1937 дьылдагы 82,2 миллиард салковойдон ала 1940 дьылда 123,7 миллиард салковойго дьетире эмезе бюджет дьарым катап ёскён.

Колхозтордын' акча кирелтези 1937 дьылдагы 14,2 миллиард салковойдон' 1939 дьылда 18,3 миллиард салковойго ёскён. 1940 дьылдагы ажындыра бодолтоозынан' кёрёгёндё, 1939 дьылга кёрё, колхозтордын' акча ла натуральный дьанынан' кирелтези оной ары чик дьок ёзюмдю болорун кёрюзет.

Государственный ла кооперативный садуларда дьюзюндьуюр товарооборот 1937 дьылдагы 125,9 миллиард салковойдон' 1940 дь. 174,5 миллиард салковойго дьетире ёскён.

Ондый богондо, 1939 дьылдан' ла 1940 дьылдын' баштапкызына дьетире Советский Союзтын' границаларында военный действиелер болгондо болзо, СССР-де албатынын' хозяйствозы ёткён дьылда айдан' айга ёзюмнин' тебюзин ижемчилю дьуунадып, ючинчи бешдьылдыктын' планын бюджетер керектерде ичкери чик дьок дьаан алтам эткен.

1940 дьылдын' итогторынан' металлды агызары ла топливаны иштеп алары анчадала дьакшы ёзюмдю болгонын темдектеер керек.

1940 дьылдын' учында бир конокко чой урары орто тооло, 1937 дьылда 40 тонн болордо, 1940 дьылдын' учында 46—47 тоннга дьетире ёскён.

Болот кайылытары 1937 дьылдын' учында 50—51 мун' тонн болгон ордына, 1940 дьылда 58—59 мун' тоннга кёптёгён. Таш кёмюр промышленностьтын' Наркоматтары сайын кёмюрди коногына иштеп алып турганы, 1937 дьылда 370 мун тонн ордына 1940 дьылдын' учунда 467 мун' тоннга дьетире кёдюрилген.

Нефть ле газты коногына орто тооло иштеп алып турганы 1937 дьылдын' учындагы 84—86 мун' тоннон ала 1940 дьылдын' учында 97—98 тоннга дьетире кёдюрилген.

Бу мындый ёзюмдер болгон до болзо, металлургияда ла топливной промышленностью башталган кёдюрюмди дьеткил деп айдарга болбос. Металл производствозын кёптёдёри ючинчи бешдьылдыктын' планынын' дьакылтазынан сондоп,

СССР-дин албаты-хозяйствозынын ёзюп турган некелтезин эмдиге дьетире дьеткилдебей дьат. Нефтяной промышленностьтын ючинчи бешдъылдыктын дьякылтазынан сондоп турганын эмдиге дьетире дьайлатбаган.

1940 дьылдын итогторынан трудовой дисциплина кёдюрилгенин, производсто иштеп турган ишмекчилердин ле служащийлердин иштеер ёйин кёптёткёнин онойып ок темдектеер керек. 1940 дьылдын экинчи дьарымында промышленностьтын ла транспорттын ижи дьаранганы кёп сабазында трудовой дисциплина тыныганына, иштеер ёйди кёптёткёнине камаанду. Бу ончозынан озо, руда ла таш кёмюр иштеп турган промышленностьтордо кёрюнди, онызы бойынын ёйинде металлургиенин ле албаты-хозяйствозынын ёскёдё бёлюктеринин производственный тын болорынын ёзюмий дьеткилдеген.

Ондыйда болзо, СССР Верховный Совединин Президиумынын 1940 дьылда 26 июнде чыгарган Указы берген аргаларды производстонын ёзюмине предприятиялер ле наркоматтар тузаланып тургандары ончозында эмес. Ондый наркоматтардын тоозына эн озо агаштын промышленнозынын Наркомады ла строительный материалдын промышленнозынын Наркомады келижип дьат. Бу промышленный наркоматтардын предприятиялери дьылдын экинчи дьарымында бойынын ижин канча киреези дьарандырган да болзо, 1940 дьылда планды бир канча дьетире бюдюрбегендер. Агаш промышленностьтын Наркомады ла строительный материалдардын Наркомы бу темдектерден кату шююлтелерди эди алар учурлу.

1940 дьылда ючинчи бешдъылдыктын баштапкы дьылдарына тюндеп кёрзё, промышленностьтордын ла СССР албатызынын бастыра хозяйствозынын ёзюминин тебюзин тюргендерге неле органы белендеп алган, бу эп-аргага эн озо келижип тургандары:

а) албатынын бастыра хозяйствонын ёзюмине бек базаны тезёп турган металлургияда ла промышленнозында башталган кёдюрюмдер;

б) иштеер ёйди ючинчи бешдъылдыктын баштапкы дьылдарына кёрё 15 процент бодолду узатканы ла трудовой дисциплинаны дьана басыш дьоктон дьякшы тынытканы.

Онон ары кёдюрюлеринин сыранай дьюрюмдю де дьенюлю эп-аргазы партийный организациялар промышленностьтын ла транспорттын керексип база кичееп тургандары ла кере-

тинде дьаан килемдьилю болор дьанынан адьаруны тыныдары болуп дьат.

1940 дьылдын тес хозяйственный итогторы ондый болуп дьат.

II.

1941 дьылдын хозяйственный планы

1941 дьылда албаты-хозяйственный планнын задачалары, албаты-хозяйственный ёжюмнин ючинчи бешдьылдыктын планы керегинде ВКП(б)-нын XVIII-чи съездинин решениелеринен чыгып дьат. ВКП(б) Тес Комитединин ле ССР Союзтын Албаты Комиссарларынын Совединин дьарадып алган 1941 дьылдагы албаты-хозяйствозынын планы мындый тес задачалардан темдектелип дьат:

Баштапкызында, бистин албаты хозяйствонун алдыннан бойынын турумдуун ла капиталисттер курчай турганынан камаазы дьок болгонын тыныдып, капиталистический хозяйстводон анчадала металлургия ла машиностроение дьанынан камаазы дьок болорын тыныдып алатаны болуп дьат.

СССР-дин албаты-хозяйствозын капиталисттер курчай турганынан камаазы дьок эдерин дьеткилдеп алатаны, бистин капитализмле тартыжар кеберибис болуп дьат. Капиталистический ороондордын кёбизинде рынокты дьаап салган империалистический дьуу, бу задачаны темдектеген. Бу керек 1941 дьылдын планында, ёнётийин анылу бюджетюлю машиналардын, ас тоолу металлдардын ёжюмин тюргендеери аайынча, база онойдо ок дьаны предприятиелердин, анчадала машиностроениенин ле металлургия предприятиелерин тудар программазы аайынча бюджет дьат.

Экинчизинде, 1941 дьылдын планы албаты-хозяйствозынын бастыра бёлюктеринде **социалистический производствоны дьааятайын элбедер задачалардан таркалып турган болуп**, СССР-де класс дьок социалистический обществоны тёзёёр керекте ичкеери дьаны алтам болуп дьат.

Бу задача 1941 дьылдын планында социалистический промышленностьын ёжюминин тюрген тебюзиле база онын анчадала озочыл бёлюктеринин ле база онойып ок трам-

спорттын ла дьуртхозяйствонын ёзюмиле бюджет турган болуп дьат.

Ючикчизинде, 1941 дьылдын планы албаты-хозяйство-зында диспропорцияны дьок эдип, аболсерюзюктерди дьаны государственный резервтерди элбедип ле дьаныдан тёзёп турарыла толтырар задачалардан чыгып дьат.

СССР-дин албаты-хозяйство-зындагы пропорция, партия ла башкарунын албаты-хозяйство-зы алдына тургузуп турган задачалардан камааланып солунуп турганы дьарт. 1941 дьылдын планына келиштирип турган задача, албаты-хозяйство-зында диспропорцияны дьок эдетени, онызы не дезе, металлургиянын ла машиностроениенин ёзюминин бийик темин берери, онойдордо, средство производство эдип турган бастыра группанын ёзюмине анчадала бийик тебю беретени болуп дьат. Чой, болот, металлдар, таш кёмюр, нефть аларынын ёзюмин анчадала мынан ары ёскюрери сюрекей керектё, машиностроениелерди бастыра бюджетин эн элбедери кыйыш дьоктон керектё болуп дьат.

ВКП(б)-нын Тёс Комитеди ле СССР-дин Албаты Комиссарларынын Совединин дьарадып алган ССР Союзтын албаты-хозяйство-зынын ёзюминин 1941 дьылда государствен-ный планы мындый тёс хозяйственный сурактарды кёрюп дьат:

СССР-дин промышленностьторынын чыгарар валовой продукциязын 162 миллиард салковойго дьетирип, 1940 дьылдагызына кёрё 17—18 процент ёзюмдю эдип чыгарар;

чойды 18 миллион тоннго, болот кайылтып аларын 22,4 миллион тоннго, прокат иштеп аларын 15,8 миллион тоннго, дьетирип алар;

таш кёмюр казып аларын—191 миллион тоннго, газту нефтьти 38 миллион тоннго, торфты 39 миллион тоннго, дьетирерин дьеткилдеп алар;

машиностроениенин продукциязынын ёзюмин 1940 дьылдагызына кёрё 26 процентке дьетирерин дьеткилдеп алар;

электростанциялардын кючинин ёзюмин 1 миллион 750 мун киловаттка дьетирип алар;

хлопчатобумажный промышленностьтын кючин 850 мун ирер ийиктерге кёптёдип алар;

зерновой культуранын валовой продукцизын 8 процентке кёптёдип алар;

темир дьолдордо конок сайын орто тооло погрузканы 103 мун вагондорго дьетирер;

государственный ла кооперативный садунун розничный товарообородын 197 миллиард салковойго дьетирер;

промышленностьтордогы строительстводо иштин производительнозын 12 процентке кёдюер;

промышленный продукциянын бойына турар баазын 3,7 процентке дьабызадып, онын чодыла промышленностьо юзери накоплениени 7,3 миллиард салковойго дьетире дьеткилдеп алар;

капиталовложениени программазын 57 миллиард салковойго бюдюер (ол тоодо 9 миллиард салковойго централизованный эмес капиталовложение аайынча);

материальный ла финансовый государственный резервтерди мынан ары элбедерин дьеткилдеп алар.

1941 дьылда государственный планнын тес кёрюмдьилери мындый.

Албаты-хозяйствозынын аңылу бёлюктери аайынча план мындый задачаларды темдектеп дьат:

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

СССР-дин дьепсел дьазаарынын производствозы ла промышленностьторында керектю предметтеринин ёзюми мындый тоолордон кёрюнип дьат (миллиард салковойлордо):

1940 дь. 1941 дь.
(план)

Дьепсел дьазаарынын производствозынын ёзюми	83,9 дан 103,6	дьетире эмезе 23,5%
Керектю предметтердин ёзюми	53,6 дан 58,4	дьетире эмезе 9%

Мындый болордо, керектю предметтер эдип чыгыларынын ёзюми, дьепселдер дьазаарынын производствозынын ёзюминин онон' тюрген тебюзиле, юдежилип дьат.

Дьепсел дьазаарынын' производствозынын' озолоп барааткан ёзюминде, бойынын производительный кючин ичкеери дьылдырып турган социалистический обществонын' прогрессивный кебери кёрюнип дьат.

Продукциялардын башка-башка дьюзюндеринин 1941 дьылдагы ёзюми 1941 дьылдагызына кёре мындый болор:

Таш кёмюр	116 проц.
Нефть	111 .
Электроэнергия	114 .
Чой	121 .

Болот	122 проц.
Качеству прокат	123 „
Алюминий	166 „
Дьес	131 „
Никель	199 „
Молибден	428 „
Паровозтор	142 „
Товарный вагондор	194 „
Станоктор	128 „
Цемент	138 „
Агаш тартары	136 „
Чаазын	124 „
Хлопчатобумажный тканьдар	111 „
Тере ёдюктер	111 „
Кумак сахар	127 „
Консерва	124 „

1941 дьылдагы план, 1940 дьылда июльдын' 10-чы кюминде чыккан СССР-дин' Верховный Советинин' Президиумынын' Указы аайынча продукциянын' качествомын эн' дьакшы дьарандыраарын некеп дьат. Промышленностьтын' бастыра бёлюктеринде эн' прозводительный машиналар, дьюзюндьююр бийик качеству, сортту металлдар, дьан'ы озочыл техникалар чыгарар дьан'ы качественный задачалар туруп дьат.

Кара металлургия 1940 дьылдагызына кёрё легированный болотты 100 процентке, ан'ылу лист чыгарарын 85 процентке, тюрген кезеечи болотты 125 процентке элбедетен болуп дьат.

Ён'дю металлургия качествомы технический дьанынан' озочыл капиталистический ороондордын' стандарттарынан' коомой эмес болгон ён'дю ле баалу металлдардын' качествомын дьеткилдеп алар учурлу.

Мыны эске алындыраары анчадала керектю, ненин' учун дезе, эн'дю металлургиянын' Наркомады, бу Наркоматтын' предприятиелердин' продукцияларынын' качествомы керегинде ВКП(б)-нын' решениезенин' бастыра урокторды эдин албаган.

Машиностроение дьан'ы техниканы, дьаан производительностьту станокторды, пресстерди элбегинче чыгарарын дьет-

килдеп алар учурлу. Көстөп алза, автоматтар ла полуавтоматтар станокторун эдип чыгарары 76 процентке көдюрүлүп дьат.

СССР-дин' промышленнозы 1941 дьылдын' планын дьян'ысла бюджетирп алар эмес, дье оны артыгынча да бюджетирп алар аргазы бар болуп дьат. 1940 дьылдын' IV-чи кварталында дьединип алган производствонун' кемдьюзи 1941 дьылда программаны бюджетирп ле артыгынча бюджетеринин' бек базазын тезёлгөлөп дьат. Темдек эдип, чой кайылтары ла товарный вагондор эдип чыгарарынын' заданиезин дьозоктоп айдайын.

1940 дьылдын' IV-чи кварталда орто тооло конок туркунына чой кайлытып алатаны, 1941 дьылдын' планында көрүлгөн орто тооло конок туркунына кайлытып алатанына 95 процентине дьуук болгон. Ондый болордо, металлургтар 1940 дьылда IV-чи кварталдагы кемдьюге көрө дьылдык планды бюджетеринде чой кайлытып аларын 6 процентке көдюрп аларга керек. Бу план дьюкле бюджетен эмес, артыгынча да бюджет аргазы бар болуп дьат.

Эмезе, товарный вагондорды эдип чыгарарын алып көрөли. 1940 дьылдын' IV-чи кварталда орто тооло конок туркунына эдип чыгарган вагондор, 1941 дьылда тургузылган планды орто тооло конок туркунына вагондор эдип чыгарарынын' 90 процентине дьедип дьат. Онойткондо, вагоностроительдер 1941 дьылдын' планын бюджетерге 1940 дьылда IV-чи кварталдагызына көрө, вагондор эдип чыгарарын 12 процентке көдюрер керек. Мында, план дьян'ысла бюджет эмес, дье артыгынча да бюджет аргазы бар, онызы дьарт.

Мында дьянысла промышленностьто тузаланылбаган аргаларды ла резервтерди мобилизовать эдип алар керек.

Баштапкызында, ондый аргаларга ла резервтерге бар оборудованиени дьеткилинче тузаланатаны келижип дьат.

Нёкөр Маленков кезектей айткан станоктордын' ла престердин тоозын алганы металл кезечи станокторынын' парктардын ла СССР-дин' промышленнозынын' кузнечно-прессовый оборудованиези ле бистин' машиностроениенин' дьяам аргалары керегинде айдып дьат.

Металлообработывать эдетен дьепселдердин тоозы 1932 дьылда база 1940 дьылда ёткөн болуп дьат. Бу ёйдин туркунына СССР-дин' промышленнозында бар металл кезечи станоктордын' бастыра тоозы 3,5 катапка ёскөн, кузнечно-

прессовый оборудование 3 катапка ёскён. Бу ёзюм, социалистический строителствонун ла промышленность ёзюминде ле анчадала машиностроениеде экинчи ле ючинчи бешдылдыктардын улу итогторын темдектеп дьат.

Металл кезеечи станоктор ло кузнечно-прессовый оборудование бисте сыранай коомой тузаланылып турганын, дьяныдан бичигенинин ол ок итогторы кёргюзип дьат. Предприятиелерде ле стройкаларда 1940 дьылда ноябрьдын' 1-кы кюнүне тургузылбаган 46 мун станокторды, 8 мун тоолу кузнечно-прессовый оборудованиени дьяныдан бичигени тапкан.

Мынан ёскё, 70 мун станоктор ло 15 мун тоолу кузнечно-прессовый оборудованиелер 1940 дьылда 1-кы ноябрьда перепись эткен кюнде иштебей тегин турган. Станоктор ло прессалар ремонт керегинде, база онойып ок инструменттерди, материалдарды, фабрикаттарды, бойынын ёйинде дьетирип бербей, ишмекчилер дьедишпей турган заводтын ичинде дьюзюн-дьуюр шылтактардан улам тегин туруп тургандар.

Тургузылбаган ла иштебей турган металл кезеечи станоктордын бастыра тоозынан', монтажта ла ремонтто тургандарын база онойып ок, предприятиелерде керекке дьярабас деп бодолып турган станоктерды чыгарып ийгежин, бу тужунда тургузылбаганы 30 мун'нан артыгынча болуп, тургузылгандарынын тоозынан 38 мун станоктор иштебей тургандар, олардын бастыра тоозы 68 мун болуп дьат. Советский машиностроениенин бу резервы андый дьяан учурлу болгоны, Американын' Бириккен Штаттары ологго эн дьякшы болгон 1929 дьылда чыгарган станокторы 65 мун болгонынан кёрюнип дьат.

Экинчизинде, промышленностьтын' аргаларына ёзёр резервтерине производствонун' техниказын ёрё кёдюерин кыйыш дьоктон' кожор керек, анчадала эн дьякшы машиналарды келиштирерин ле озочыл технологияны ёткюрерин кожор керек. Бу тема аайынча бир кезик темдектер эдерине дьёбигер беригер.

Баштапкы темдек—литейный керекте технологический процесстин' автоматизация. Процесстин' учуры мындый болуп дьат. Тудуш болгоныла изделиелер дьерден эткен формаларда, оролордо кепке урулып дьат. Литейный керекти автоматизировать эдер тужунда, темдектезе, Климовский машиностроительный заводтогыдый чылап изделиелердин' кепке урулары дьерден' эткен кептерде эдилбей дьат. Мындын ордына, металлды ураны 12 секциядан' турган, карусель-

ный кеберлю ёнётийин литейный машинада тургузып салган дьяантайын металлический кепке урулуп дьат. Бу машина изделиени юзюк дьоктон' урарын дьеткилдеп, эки смена иш тужунда кюнюнде 10 мун, эмезе бир дьылга 3 миллион урынты беретен болуп дьат.

Карусельный кеберлю машинада дьяантайындагы кепке юзюк дьоктон' уруп туратаны, ёскё операциялар ла изделиени урган кийинде механический обработкага божодор бийик производительный автоматтарга келиштире ёткюрген, металл урарын ёткюрюп турган производственный площадьты 6 катап астадар, орто разрядта иштеп турган ишмекчилер тоозын 2,5 катапка астадар, металл урарында бракты 2 катапка дьабызадар, металл кезеечи ле ого болушту оборудованиенин тоозын тёрт катапка, изделиенин' бойында турар баазын 2 катапка дьабызадып, бу тужунда чойдон' урган неменин' качествомын бессемеровский болоттон' коомой эмес алатан аргазын берер.

Дьяантайындагы кептерде металлды мынайда уруп, алып турар бу методты машиностроениеде кыйыш дьоктон' элбедер керек. Производствонун' автоматизациязы бар производственный площадьтарда металл урарын тюрген ёрё кёдюрип, изделиенин' бойына турар баазын дьабызадып алар арга берер.

Экинчи темдек—детальдарды таптайтанын штамповкала солуйтаны. Бу солунтанын' учуры мындый. Детальды таптаар тужунда, ол масканын' эмезе пресстин' дьалбак 2 тёбёзинин ортозында кузнец ондо кожо туружуп, дьюргеери согуп турганынан кату формалу станокто бир канча технический обработкалу болотон кеберлю боло берет. Штамповка тужунда изидип салган металл дьяан масканын (пресстин') согултазыла штамптын (форманын) фасонный ачыгына кирип, онон ары артыгын кезип саларына станокто дьяан дьазалып дьат. Мынан' улам, механический дьазаларына божодылары астап, кёбизинде металлдын' юсти сыранай ару болуп, оны дьазаар ёйлё металлдын' изделиеге чыгымы астап дьат. Молотовский машиностроительный заводто 24 № детальдын' троизводствозын темдектеп айдайын.

Таптаар тушта Штамповать эдер тушта

Детальди белегеер ёй . . . 100 минут

7 минут

Детальдын' ару бескезине
кёрё таштанчылар ла струж-

калар процентле 120—130

40—50

Штамповать эдетени, кючтю оборудованиени ле штамп-тар белетеерин керектейтенин кыйыш дьоктон' темдектеер керек. Штамповка бастыра серийный ла массовый производстволу машиностроительный заводтордо келиштирилер учурлу.

Ючинчи темдек—Украинанын' Наукалар академиязынын' электросварка юредюлю институтунын' методула килен электрод ло автоматический сварка эдетени. Бу методтын' учуры мындый болуп дьат. Килен электродло сварканын' процессин флюстын' калын' слойынын' алдында ёткюрип дьат. Бу слойдын' алдында металл концентрированный изидилип, анчадала тюрген кайылып дьат. Флюстин' слойыла дьабылып коруланган сварный шов бойында каршулу колушты тутпай, бийик технический свойстволу болуп дьат. Металлдын' анчадала тюрген изидилип турган процесстин', флюсты ла электродты автоматический берип, кайнадып, механизмы автоматический солуштырып турганынан' улам дьакшы качествому болуп дьат. Иштин' производительнозы 5—10 катапка ёзюп, трудтын' ла материалдардын' чыгымы астап дьат.

Автоматический сварканын' методын машиностроениенин кёп заводторында, судостроениеде ле строительстводо элбеде келиштире ёткюрер аргазы бар да, база оны кыйыш дьоктон ёткюрер де керек.

Тёртинчи темдек—автоматический контрольду приборлу станоктор. Бу контрольдын учуры мындый. Белетелип турган детальды алдындагыдый шиндеери операция чокумду керек лапты дьеткилдеп болбой дьат, станоктын' производительнозын астадып дьат, ненин учун дезе, шиндеер операциялар детальды станоктон аларыла, оны токтодорына база ёйди дьылытып турарына колболу болуп дьат. Автоматический шиндеп кёрюп турар арга берип турар прибор дьазалып дьат. Автоматический контрольдын' методы производстводо чокумду болорын дьеткилдеп, бракты тюрген астадып, станоктын' тегин турарын 20—30 процент астадып, бир ишмекчи бир станокты обслуживать эдер ордына 3—4 станок обслуживать эдер арга берип дьат. Автоматический контрольды келиштире ёткюрери сыранай элбекте болзо, бу керекти бистин' заводтордо келиштире ёткюрип тургандары сыран'ай уян болуп дьат.

Мындый болордо, озочыл техниканы ла технологияны келиштиргени производствонун' ёзюмине юзери дьаан арга берип дьат.

Ючинчизинде, производствонун мынан арыгы ёзюминин аргаларына ла резервтерине бойына турар баазын дыбызадары ла кёл тоолу астамду эмес чыгымдар астадары келижип дыт.

Социалистический промышленностьтын кирелтези дьылдан дыалга ёзюп дыт. СССР-де промышленный Наркоматтардын ару кирелтези 1938 дьылда 5,2 миллиард салковой болгон, 1939 дьылда 8,5 миллиард салк., 1940 дьылда кирелте 14 миллиард салк. болгон. Советский промышленностьто кирелтеде капиталистический закон бийленбей турганы дырт. Промышленностьтын кажы бир ёлюгин ёскюрери керегинде партиянын политиказы онон алар кирелте ле аныланып турган эмес, социализмнин дыенюзиле база СССР капиталистический ороондордон камааны дыок болор кичеемелле аныланып дыт. Ондый болбогон болзо, уур промышленность эмес, анчадала кёл кирелтелю кулур теермендеер ле аракы эдер промышленность ончозынан озо тюрген ёзёр эди.

Ондыйда болзо, промышленностьто чыгымдарды дыоголторы ла неменин' бойына турар баазын дыбызадары баштапкы улайында турган задача болуп дыт, ненин учун дезе, ол предприятияни су-кадык эдиц, олардын эбирилежер средстволорын дыарандырып, производствонун тебюзин тюргендедерине болужар. Онын керегинде, промышленностьтын кезик дыаан учурлу ёлюктеринде чыгымдарды коруланарын дыараган деп бодоорго болбос, темдектезе, 1940 дьылда агаш промышленностьто кажыла кубометр агашка 11—12 салковойдон артык чыгым чыккан, сланцевой промышленностьто казып алган кажыла тонн слонекке 1940 дьылда 33 салковойдон артык чыгым чыккан.

Производствонун чыгымын ла неменин' бойына турар баазын дыбызадар арга бисте кажыла алтамда бар болуп дыт. Брактун кемин алып кёрзёгёр. Кезик предприятиелер дыакшы качеству продукция чыгарар задачаны чек бюдюрюп болбой дыадылар. Машиностроительный Наркоматтардын' ла кара металлургия Наркомадынын предприятиелеринде 1940 дьылда брактан болгон чыгым 2 миллиард салковойго дыуук болгон. Бу бракты кабортозына астаткажын, продукциянын юзери ёзюми бир миллиард салковой болор эди.

Поизводствонун чыгымын астадарынын адьарулу источниги производительный эмес административно-управленческий чыгымды астадатаны болуп дыт. Бу чыгымдар ёйинен

ёткюре дьаан. Предприятиелерде ишмекчилерге кёрё служащийлердин тоозы ёйинен ёткюре кёп.

1937 дьылда союзный ла республиканский Наркоматтарда орто тооло 1.000 ишмекчиге 75 служащий келижип турган, 1939 дьылда—90 служащий, 1940 дьылда—87 служащий. 1940 дьылда—1.000 ишмекчиге служащийлердин тоозы эмеш астай да берген болзо, дье 1937 дьылдагызынан бир канча бийик болуп дьат. Бис служащийлердин тоозын 1937 дьылдагызына дьетице дьабызадар аргабыс бар да, онойып эдер учурлу да. 1941 дьылдын планында онойып ок темдектелип дьат. Бу производственного юзери трудовой резерв берип, производственный производительный эмес чыгымдарын астадып салар.

Промышленностьтын ёзюминин бастыра бу да, ёскё дё аргаларын тузаланар керегинде, планы дьакшы ла экономный бюдюрп турган ишмекчилерди материальный дьанынан поощрять эдер системаны элбедер керек, бу керегинде—уравниловканы ла производстводо ишти тёлёёринде дьастыраларды дьоголтып алар керек.

Производстводо дьастыра тургузылган ла уравниловка болуш иште турган база тёс производственный иште турган ишмекчилер ортозында арткан: болуш иште турган ишмекчилердин' иштеп бюдюрер нормалары бир канча дьенил, а онын' бюдюп турганын шиндеп турганы дьедикпестю болот.

Дьастыра тургузылганы предприятиелердин хозяйственный башчыларынын база инженерно-технический ишчилеринин дьалында тёлёёринде бар болуп дьат: планы бюдюрп турган руководительдер, планы юзюп турган руководительдер сомдорула дьалды тюней алып дьадылар. Бу дьастыраны дьоголторы ишмекчилерди материальный дьанынан поощрять эдер чын практика, бистин' промышленностьтын ёзюминин дьаны аргазын ойгозор.

Промышленность аайынча 1941 дьылдын планынын задачалары андый.

ДЬУРТ-ХОЗЯЙСТВО

Дьуртхозяйствонун сурактарына кёчюп турум. 1940 дьыл дьуртхозяйствого колхозный стройды онон ары тыгыдар база дьурт хозяйствоны кёдюрер дьыл болгон. Партиянын ла башкарунын калганчы дьылда колхозный стройды тыгыдар-

га ууландырган эн учурлу мероприятиелери мындый деп бодоорго керек:

Баштапкызында, колхозтордын общественный дьерлерин разбазаравать эдеринен корулаары керегинде мералар. Бу мералар деремнеде алдынан мензинер кылыктар болуп турарын кезип салган, онын керегинде некёр Сталин партияны бойынын ёйинде кезеткен болгон:

Экинчизинде, полеводствонун ла животноводствонун гектар дьерле продукталарынын поставказын анылап тоолоорына кёчюрюп алганы. Бу решение общественный хозяйствоны, анчадала колхозтордо общественный животноводствоны турген ёскюрер керектерде колхозчылардын инициативазын чечти.

Ючюнчизинде, дьурт хозяйственный культуралардын аш тюжюми база малдан алар продукцияны кёдюргени учун Украинский СССР-де колхозчылардын ижине кожылта дьал телёёр керегинде ВКП(б) Тёс Комитединин ле СССР Албаты Комиссариатынын Совединин решениези.

Бу решение ле мероприятиелер социализмнын деревнеде дьенюлерин ёскюрип, тыныдарга исторический болуп дьат. Олордын тезёгё учурыла социалистический дьуртхозяйство ёзюп тынып дьат. Онойып ок дьуртхозяйствоны пландаар учуры кёдюрилди. Дьуртхозяйственный культуралардын урожайынын ла животноводствонун продуктивностынын планынын кёгюзюлери, эмди бу кёргюзюлерди ажыра бюдюрген колхозчылардын ижине кожылта дьал берерине колбой, дьаан учурлу болуп дьат. Оныла дьуртхозяйствонун планы дьаан кожылта кючти алды.

1941 дьылда дьуртхозяйствонун эн керектю культуралары аайынча **юрендеер кыра-площадьтын ёзюми** мынча болуп темдектелип дьат:

Бастыра кыралаар площадь . . 157 млн. га, эмезе 1940 дь. кёрё 103,9 проц.

Ол тоодо:

Зерновойы	111,1	"	"	"	100,2	"
Технический,	12,0	"	"	"	101,7	"
Овоще-бахча ла картошка . . .	11,4	"	"	"	112,9	"
Азыралдар	22,5	"	"	"	124,3	"

Бу айдылган тоолордон мындыйлар кёрюнип дьарт болот:

1. Кыра иштеер дьер бастыра культуралар орто тооло 4 проц. дьуук ёзюп дьат.

2. Анчадала олор азыралдын ла оовоще-бакчанын культу-разы дьанынан тюрген ёзюп дьат.

3. Зерновой аштын культуразы 1940 дьылдагызына тюнейге дуук кемде артып дьат.

Кыра иштеер дьердин структуразынын кубулганы анчадала севооборотко чикке кёчёрине ле азырал болор культуранын кыразын чик дьок элбеткенине колболу болуп дьат.

Аш ла технический культура дьанынан **валовой продукциялар** СССР-да онойып ок тын ёзюп дьат. Аштын валовой продукциязы 1940 дьылда 7,3 проц. ёскён, сахарный свекла 18,6 проц., подсолнух 13,2 проц., картошка 35,6 проц. ёскён.

1939—40 дьылдарда кюндердин аялгазы коомой до болгон болзо, (тын соок, дьас узак, кюнчыгышта кюйгек болуп турган) 1940 дьылда алган аш ла технический культуралардын валовой продукциялардын бодолы, дьуртхозяйствого дьарамыкту болгон 1913 дьылдагы ла оныда ээчи дьылдардагы аш тюжюминен чик дьок бийик, ажыра болгон. Кёбён'нин ле кюделинин продукциялары 1913 дьылдагызына кёрё, 1940 дьылда чик дьок (кёбён 3,4 катап, кюдели 1,5 катап) кёптёп ёскён де болзо, плановый заданиеден сондоп дьат, бу керектер бойына Наркомземнин органдарынын ла дьербойынын партийный организацияларынын адьарузын керексип туры.

1941 дьылдын планында дьуртхозяйствонин валовой продукциязынын онон ары ёзёри темдектеген: аш продукцияны, сырца—кёбёнди, волокно-кюделини, сахардын свеклазын, картошканы ла дьуртхозяйствонин ёскёде продуктарын темдектелген. Аш культуранын валовой продукциялары кёп сабалай аштын тюжюми ажыра 1941 дьылда 7 миллиард 900 миллион пудка дьуук болор учурлу.

Муныла коштой, СССР-дын кюнчыгыш ла тюштюк райондорында зерновой аштын продукциязын темдектерге керек. 1940 дьылда Поволожьеде зерновой культуранын урожайын 937 миллион пуд алган, оны Россияда дьаан урожайлу эдип бодогон 1913 дьылдын урожайына тюндегежин 32 проц. дьуук ажыра болуп дьат.

СССР-да зерновой культураны текши дьууганнан алар болзо, кюнчыгыш райондордын удельный вес чик дьок ёскён. Советский Союзтын кюнчыгыш райондорында эткен зерновой аштын продукциязы кюйгек дьыл 1940 дьылда, 1.482 миллион пуд болуп, 1913 дьылдагызына тюндеп кёрёр бол-

зо, 88 проц. ажыра болуп дьат. Ондый болгонынан төрөлдүгү кюнчыгышта ла тюштигинде бистин Советский Союз-тын албатызынын бек азыраачызы тэзёлгөн.

Советский Союзтын дьурт хозяйствозында тузаланып турган машиналардын тоозы ёскөн. 1940 дьылда тракторлордын тоозы 1938 дьылдагы 483 муннан 523 мунга дьетире кёптёди, комбайндардын тоозы 1938 дьылдагы 153 муннан 182 мунга кёптёп, онойдо ёскё сложный ла простой машиналар кёп тоолулар. Социалистический земледелиянын бу техниказы аайынча дьуртхозяйстводо производствонун кёдюрюнизи ижемчилю болуп туруп алды.

ВКП(б) ЦК ла СССР СНК-н общественный животноводствоны ёскюрери, колхозтордо малдын тын тоозынын минимумнын тургузары ла эт табыштырарын гектар дьер аайынча тоолоор эдерине кёчёри керегинде ёткюрген иштер аайынча колхозтор животноводческий фермалар тэзёёр, малдын тын тоозын ёскюрер, животноводствонун продуктивный болорын кёдюрер керектерде дьаан дьенюлю болуп туру.

Ючинчи бешдьылдыктын юч дьылында колхозтордо ферманын тоозы малдын продуктивносты мынча бодолду кёптёгөн.

1939 дь. 1 янв. 1941 дь. 1 янв.

Бастыра фермалар кёптёгёни 347 мун'нан 618 мун'га эмезе 78 процентке

Ол тоодо:

Уй малдын'	132	234	77
Койлордын'	71	216	204
Чочконын'	77	168	118

1941 дьыл башталарында 100 колхозко орто кемиле 261 ферма келижет, ол тоодо уй малдын 99 ферма, койлордын 91 ферма, чочколордын 71 ферма.

Колхозтордын фермаларында бу ёйде иштеер ле продуктивный малдын тоозы мандый кемдьюлю ёсти:

Уй мал	20	миллион тынга дьетире
Койлор ло эчкилер	41,9	" " "
Чочколор	8,2	" " "
Дьылкы	14,4	" " "

1940 дьылдын учында колхозный фермаларда уй малдын' тоозы 1938 дьылда бастыра Германияда болгон тоозына дьедишти. Германия ого келишкени аайынча мал ёскюрери тын'ыган ороон болуп тоололып дьат.

1941 дьылдын' планы колхозный животноводствоны колхозчылардын' бойынын' кююни аайынча там ёскюрерин темдектеп дьат, чокумдаза, уй малды 19 проц. ол тоодо уйларды 24—25 проц., кой ло эчкини 23—24 проц., чочкины 38 проц., дьылкыны 9—10 проц. ёскюрер.

СССР-де дьуртхозяйствонун' дьен'юлери дьаан. Дзе бис юзери аргаларды мобилизовать этсебис, дьедикпестерди дьоголтып, земледалие Наркомадынын' ла совхозтор Наркомадынын' органдары дьедикпестерге дьёпсинерин дьоголт-собыс дьен'юлер онон' дьаан болор эди. Бу дьедикпестерге мындыйларды кожор керек:

1. Тракторлор ло комбайндар керек десе иштин кызу ёйинде иштебей турглайтанын.

2. Зерновой ло технический культуралардын' тюжюмин, анчадала бойынын' ёйинде эмес дьуунадарынан дьылытанын.

3. Малда ёлюм бир кезек дьаанаганы, малдын' продуктивнозы дьанынан' заданиени бюдюрбегенин.

4. Кыялта дьок иштеп алатан трудкюндер тоозын бюдюрбей турган колхозчылар кезиктей бар болуп турганы, дьуртхозяйстводо иштин' алысталып турган резервтерин тудуп дьат.

Дьуртхозяйственный культуралардын' урожайын, малдын' продуктивнозын планнан' ажыра алган колхозчылардын' ижин Украинанын дьозогыла кожулталап тёлёёрине кёчёри колхозный крестьянствоны социалистический дьуртхозяйствоны там ёскюрери учун тартыжуга там тын кёдюерер.

1941 дьылда дьуртхозяйство дьанынан' планнын' тёс задалары андый.

ТРАНСПОРТ

Транспорттын сурактарына кёчюп турум. Ороондо албаты-хозяйствонун продукциязынын ёзюми темир дьолдын ла суунын транспортына кёп груз тартары дьанынан дьыл сайын юзери некелтелер тургузып дьат. Транспорттын технический дьёпсенеринде некелтези дьаанап дьат. Ороондо грузообороттын ёзюмине коштой, грузтардын ёдюжерин рационально тёлёёринде некелте кёдюрилип дьат.

Транспорт орооннын ла албатылардын дьюрюминде дьаан учурлуун эмдиги ёйдёги дьуу кёргюзет. Талайдагы державалардын бирюзи де, камааны дьок алдынан болорго тур-

ган болзо, тыңыган флоты дьок, талайла дьюрер дьолдоры дьок туруп болбос. Дье СССР дьанысла талай державазы эмес. Бистин держава юзири темир дьолду дьаан держава болгоны дьаан учурлу. СССР-де темир дьол транспорттын учуры, дьаан талай державага, талай флоттын учурына тюней дьаан.

Ёткён дьылдардын туркунына ВКП(б) Тёс Комитеди ле СССР Албаты Комиссарларынын Соведи транспорттын керектерин анылу кичееп, оны ончо дьанынан тыңыткандар. 1939 дьылдын учында, 1940 дьыл баштапкызында Кызыл Черюге ёткюрерге келишкен дьуулар, темир дьол транспортында кезиктей дьедикпестер барда болгон болзо, бистин Кызыл Черюнин мобилизационный керектерин бюдюргенин, бюдюрер аргалуун кёргюсти.

1941 дьылда неме тартары мындый кеберлю ёзёт:

Темир дьол транспорт-
тын грузообороты . 437 тиллиард тонн-километрге ёзёт, эмезе 4 проц.

Суу транспорттын гру-
зообороты 46 тонно-километрге эмезе 28 проц. ёзёр.

Мынан кёргёнигерде, 1941 дьылдын планы, темир дьол транспортты чёлёёлерге амадап, суула неме тартарын дьаанадып, тюрген ёзюп турар массовый грузты суула тартарын дьеткилдеер задача тургузып дьатканы дьарталар. Суу дьолдорын—Днепро-Бугский каналды, Москва-Волга каналды эдип тыңыдарынан Мариинский суу системаны реконструировать эдеринен улам, суу транспорт бу заданиени бюдюрер бастыра аргалу болуп дьат.

Груз тартарын албаты хозяйствонин керексигенинче кёптёдери ле аайлу-башту эдер дьаан арга **грузты рациональный эмес, ёскюртип айтса, сюркей ыраак ла удураттарын дьоголторында.** Грузтардын дьолдо ёдёр ёйин кыскартары, товарлар эдеринде чыгымды астадып дьат, оны эдерине чыгып турган ёйди астадып дьат, база андый болгонынан улам социалистический элбек воспроизводствонин тебюзин капшагайладып дьат.

Ол ортозында бисте грузты удурлаштыра ла сюркей ыраагына тартары эмдиде кёп бойынча артып калган. Бастыра грузтарды ыраагына тартары 1940 дьылда, 1939 дьылга кёрё, эмеш астаганда болзо, таш кёмюр ле агаштый массовый грузтарды ыраагына тартары 1940 дьылда, астаар ордына, там кёптёди. Грузты 1940 дьылда рациональный эмес тарткан бир канча темдектер кёргюзейин.

Орто Азия дьаар, Ташкентский ле Ашхабатский темир дьолдордын райондорына Сибирьден 470 мун тонн кузнецкий кѣмюрди тарткандар. Ол ортодо, Орто-Азияда союзный республикаларга ла темир дьолдын бойына керек кѣмюрди бойынын дьеринде бар кѣмюрден артыкту иштеп алар аргалу.

Кузнецкий кѣмюрди Сибирьден 1940 дьылда керек дезе, Куйбышевский, Казанский, Горьковский темир дьолдорудын райондорында, анан ары кюнбадышка 2,5 миллион тонн тарткандар, дье кѣмюр, сланец, торф Уралда ла Советский Союзтын центральный райондорында база да онондо ок дьеткил бар.

Кѣмюрди ыраак рационально эмес тартарда кѣмюрдин дьаан юлююзи оны тарткан паровозко одурулып турган, ыраак тартарын токтодор керек. Онын керегинде центральный райондордо, Уралда ла Орто-Азияда кѣмюр иштеерин тыгыдар керек. Онын керегинде дьолдордын Наркомады ла Госплан груз тартарын дьакшы шиндеер учурлу.

Кара металлургиянын Наркомады прокатный стандартын тапчы специализациязын ла металла дьеткилдеерин тезѣгѣнинде дьарабастарды дьоголтор мералар ѣткюреринде сондогоннон улам, райондор ортодо металлды удур тартары эмди де бар туру. УССР-дин райондорунан 1940 дьылда 12,5 миллион тонн, анаар удур 900 мун тонн металл тартылды. Уралдын райондорунан 2 миллион тонн, анаар удур 1,4 миллион тонн металл тартылды. Центрдын райондорунан чыгара 1,8 миллион тонн, ол ок ѣйдѣ ойто удур 3,5 миллион тонн металл тартылды. Тюндюк-Кюнбадыштын райондорунан чыгара 800 мун тонн, ол ок ѣйдѣ ойто 2 миллион тонн металл тартылды. Ондый болордо, кѣп металлды аткарып турган ол ок райондор металлды бир райондорго аткарглап оныла коштой ѣскѣ райондордон экелип турдылар.

Кара металлургиянын Наркомады Уралга ла Сибирьге керек марганцевый руданы дьаны райондордо иштеери керегинде ВКП(б)-нын XVIII-чи съездинин решениезин бюдюрбегеннен улам, оны Закавказьенин ле Украинанын ыраак райондорунан экелери токтоголок. Чиатурадан ла Никопольдон 1940 дьылда Уралга 185 мун тонн, Сибирьдин райондорына—90 мун тонн марганцевый руда аткарылды. Ол ок ѣйдѣ Тюндюк Уралда ла Башкирияда бюткен байлык марганцевый руданы кара металлургиянын Наркомады коомой иштеп туру.

Ондый болордо, темир дьол транспорттын ижинде груз-
ты рациональный эмес тартарын дьоголторы ажыра дьаран-
дырар аргалар кѣп дьанынан тузаланылбай дьат. Ол ортодо
груз тартарын дьууктадары орто тооло астаганы, онон улам
вагондордын дьюрер дьолын 1940 дьылда чындык дьорюп
турганына кѣрѣ дьук каларда 10 километргада астатканы те-
мир дьолдор дьаныдан грузтарды тартарын коноктор тур-
кунына 1,5 мун вагондорго дьуук кѣптѣдѣр арга берер.

Темир дьолдын транспортты 1941 дьылда госуударстводон
капиталовложениени 6.500 миллион салковой алып дьат,
онызы 1940 дьылдагызынан 55 проц. ажыра болуп дьат. Те-
мир дьолдын транспортына 1941 дьылда берилип турган ва-
гондордын тоозы эки катап кѣптѣп дьат.

Темир дьолдордын алдында турган эн баштапкы задача
бар тѣс фондторы—дьолдорды, кыймыктаар составты бастыра
ээжиге тургузары, орооннын темир дьолдорынын бастыра
сабактарынын ижин тутады турган тапчы темир дьолдорды ла
бѣлтирлерди элбедери.

Дьолдор ло тил алыжарынын Наркомады 1941 дьылда
тыныдар учурлу болгон кезик анылу ууламдыларла бел-
тирлерден ѳскѣ, эмдиге дьетире плановый заданиени бюдю-
реринде сондоп турган Уральский темир дьолдордын груз
ѳткюрер аргазын тыныдарына адьаруды оной ок салар ке-
рек. Уралдын темир дьолдоры СССР-дин албаты хозяйство-
зына дьаан учурлу болуп турганынан улам, бу сондошты
торт дьоголтор керек.

Темир дьол транспорттын дьаан аргазы **кыймыктаар сос-
тавын эбирилип келерин тюргендедеринде бар болуп
дьат.** Темир дьол транспорттын дьаан резервтери барын мын-
дый темдектер кѣргюзет:

Вагоннын 1940 дьыл эбирилип келип турган ѳйин 100
процентке алгажын, вагоннын дьолдо дьургени мынайда
ылгалып дьат:

Вагон движениеле эбирилип келери-			
нинг бастыра ѳйинин	19 проц.	ѳткюрген	болуп дьат.
дьол ортодо станцияларда	11 проц.	"	" "
кош аларында кош саларында	21 проц.	"	" "
технический дьазарында ла ѳскѣ			
операцияларда	49	"	" "

1940 дьылда вагоннын эбирилип келерине ѳткюрер ѳйи
1939 дьылдагызына кѣрѣ, бир канча частарга кыскарды.
Дье мында эмди де дьаан аргалар бар. Вагоннын эбирилип

келерин кош алары ла кош саларында, база технический дьа-
заарында турар ёйин кыскартканы ажыра 3—4 проц. кыс-
картканы дьаны грузтарды темир дьолдордо коногына 3,5
мун вагондорго дьуук кёп тартарына арга берер.

Албаты хозяйствотоында грузооборотты дьаанадар онон
до дьаан арга **суу транспорт** дьанынан бар. СССР бойынын
дьаан суу магистральдары дьанынан дьаан бай ороон.

Суула неме тартары 1940 дьылда ёскён дё болзо, плано-
вый заданиелерден эмдиге дьетире сондоп, темир дьол тран-
спорттын ижин дьеткилинче дьенилдетпейт. Анчадала суу
транспортында агаш, стройматериалдар, кёмюр, нефть тар-
тары коомой туру. Оны бир канча темдектерле кёргюзейин.

Ленинградка ла Ленинградский областька дьыл сайын те-
мир дьол транспортыла 1,5 миллион тонн агаш келип дьат.
Ол ортодо суу флоттын Наркомады бу агашты суу транс-
портыла Беломорско-Балтийский канал ла Марининский суу
система ажыра экелерин тёзёёр бастыра аргазы бар. Оны
албаты хозяйствотоын ла темир дьол транспорттын дьилбю-
зи некеп дьат.

1940 дьылда Орджоникидзевский ле Закавказский темир
дьолдорго 1,2 миллион тонн агашты темир дьол транспор-
тыла тарткан. Мынын ончозын суу транспортыла тартар ар-
галу болгон. Ол ортодо Орджоникидзевский крайга ла За-
кавказиеге агашты Волга суула, Каспийский талайла тарта-
рын суу флоттын Наркомады тёзёп алганы дьаан дьедикпестю.

Темир дьолдорды нефть тартарынан чёлёлёндиренине суу
транспорттын тузаланып турганы дьеткил эмес. 1940 дьылда
нефть тартар план бютпеген, чокумдаза, нефтьти Астраханьнан
Волга ёрё тартары бютпеген. 1941 дьылда суу флоттын Нар-
комады суула нефть тартарын чик дьок дьаанадар учурлу.

Суу флотын тузаланганы керегинде тоолор суула неме
тартарын элбедер дьаан аргаларды тузаланбаганын кёргюзет.

Керептерди кышкы ремонттон 1940 дьылда бойынын ёйин-
де чыгарбаганнан улам, суу флоттын Наркомады дьанысла
буксирле тартарында заданиени 1,3 миллиард тонно-кило-
метр дьетире бюдюрбеди, чокумдаза, дьаан волжеский нефть
урар пароходстводо дьетире бютпегени 750 миллион тонно-
километр болуп дьат.

Ого юзери керептерди дьайгы ремонтто узак тутканнан
улам, суу флоттын Наркомады массовый грузтар тартар за-
даниени 1940 дьылда 700 миллион тонно-километр дьетпес
бюдюрди.

Суу флодынын бу ёйгё дьети́ре сюрекей дьаан болуп турган калас турарын астадары, керептердин ремонтынын, анчадала кыш ёйдё качествомын дьарандылары, Советский Союзтын суу дьолдорынын кючин бастыра тузаланары, суу транспорттын тургуза бюджетер задачазы болуп дьат. Суула неме тартарын 1941 дьылда 28 проц. дьаанадар дьаан заданиени суучылар дьанысла бюджетер эмес, дье ажыра бюджетер неле аргалар бисте бар.

1941 дьылдагы планнын транспорт дьанынан тёс заданиелери ондый.

КАПИТАЛЬНЫЙ СТРОИТЕЛЬСТВО

Капитальный строительствонун сурактарына кёчип турум. 1941 дьылда ВКП(б)-нын Тёс комитеди ле СССР Албаты Комиссарынын Соведи дьарадып, дьёптёгён предприятилердин строительствозынын ла омордын турар дьеринин программасы дьаан план болуп дьат. Ол СССР-дин албаты хозяйствозын социализмнин строительствозынын дьаны, дьаан задачаларын бюджетерине кёдюрюп дьат.

СССР-дин албаты хозяйствозына капитальный вложениин программазы 1940 дьылдагызынан бюджет-дьарым катаптан ажыра кёп. Бу программада социалистический обществонун прогрессивный движениези кёргюзюлет. Капитальный вложение неден улам андый ёзюмдю болды? Ол бистин ёзюмибистин база социалистический промышленностьы элбедеринин сыраайла тын керексигенинен некелтезиле капиталистический эн дьаан ороондорды экономический озо-лоор задачаны кыялта дьок тюрген бюджетеринен улам кычырылган.

Централизованный капитальный вложениин бастыра 48 миллиард салковойдон промышленностьо салылганы 30,6 миллиард салковой, онызы 1940 дьылдагызынан 71 процент ажып дьат.

Капитальный вложение албаты хозяйствонун мындый бёлюктеринде анчадала тюрген ёзюп дьат:

кара металлургияда	1940 дьылга кёрё	122 процент.
эндю металлургияда	" " "	93 "
нефть промышленностьо	" " "	123 "
электростанция эдеринде	" " "	148 "
машина эдеринде	" " "	102 "

Бистин партиянын социалистический индустрияны там кёдюреринде, ол аайынча, СССР-дин бастыра албаты хозяйствозын кёдюрерине ууландырган политиказын слер капиталый вложениенин структуразынан дьарт кёрюп дьадыгар.

Дьаны предприятиелерди территорияда тургузарында 1941 дьылдагы план дьаан ичкерилу темдектеп дьат. Капитальный иштердин кемдьюзи союзный республикаларда 1940 дьылдагызына кёрё, 1941 дьылда мынайда ёзюп дьат.

РСФСР-де ёзюм 50 проц. болор. Ол тоодо Уралдын ла Кюнбадыш Сибирьдин райондорында капиталовложениенин ёзюми 58 проц., тюштюк-кюнчыгыш райондордо 58 проц., тюндюк ле тюндюк-кюнбадыш райондордо 147 проц. болор. Мында Советский Союзтын промышленный кючтю дьаны базалары тёзёлип дьат. СССР-дин Ленинград дьанында гралицазы тюзедилип, Ленинградтын коркуду дьок болоры тыныган кийинде партиянын Тёс Комитеди ле СССР Албаты Комиссарларынын Соведи 1941 дьылда Ленинградтын ла Ленинградский областьтын промышленнозына капиталовложениени кёп салар аргалу деп шююди.

Украинский ССР-дин албаты хозяйствозына капиталовложение 1941 дьылда 76 проц. ёзюп дьат, анчадала ёзюм машиностроениеде, металлургия, химический промышленностьо ло транспортто болуп дьат. Дьаан капиталовложение Молдавский ССР-дин албаты хозяйствозында, анчадала онын промышленнозында ла транспорттында болуп дьат.

Белорусский ССР-дин капиталовложение 45 проц. ёзюп дьат. Мында одурунын промышленнозы, машиностроение, электростроительство ло транспорт анчадала тюрген ёзюмди алып дьат.

Союкта орто ёзюмдерге кёрё, строителствонын ёзюминде бийик тебу Кавказ кийин дьанында республикаларда темдектелди. Албаты хозяйствозына капиталый вложение Грузинский ССР-де 101 проц., Армянский ССР-де 135 проц. ёзёт. Мында эн дьаан вложенини нефть промышленность, машиностроение, кара ла ёндю металлургия алып дьат.

Орто-Азияда союзный республикаларда капиталый вложение нефть ле кёмюр иштеер промышленностьо, эндю металлургияда, ирригационный строителстводо анчадала тын ёзюп дьат. Таджикский ССР-дин албаты хозяйствозында капиталовложение 83 проц. кёптёлёр, Казахский ССР-де 51 проц., Киргизский ССР-де 132 проц., Туркменский ССР-де

72 проц. Объем дъанынан анчадала дъаан капиталовложение-ни Узбекский ССР-дин албаты хозяйствозы алып дъат. Мында дъербойынын кёмюр иштеер базазы тѣзѣлип дъат. Чирчинский гидростанциянын ла азотно-туковый комбинаттын строительствозы кѣндюгип дъат.

Карело-Финский ССР-де капиталовложение 280 проц. ѣзюп дъат. Мында эн бийик тебюлю ѣзюп турганы кара ла ѣндю металлургиянын строительствозы, электростроительство, агаш ла целлюлозно-бумажный промышленностьтын строительствозы.

Литовский ССР-дин, Латвийский ССР-дин ле Эстонский ССР-дин албаты хозяйствозы 1941 дъылда социалистический предприятиелердин строительствозынын программазын дъаныла баштап бюдюрер. Мында машиностроение, одурунын промышленнозы, электростроительство ло текстильный промышленность дъаан ѣзюм алар. Прибалтиканын албаты хозяйствозында социалистический индустриянын роли дъаны Социалистический Советский Респубикаларлын ишмекчилеринин, крестьяндарынын ла интеллигенциязынын дъылбююзине бастыра келиштире дъаанап дъат.

1941 дъылдын планында кѣргюзюлген капиталовложениени ѣскюреринин программазы Наркоматтардын ла дъербойындагы партийный организациялардан кѣпти некеп дъат. Материалдарга ла оборудованиеге темдектелген фондторды ончозын тузаланып, дъербойында строительный материалдар эдерин анчадала элбедип строительный ишмекчилердин кадрларын бойынын ѣйинде белетеер керек.

1941 дъылдагы капиталый иштердин планында СССР-де 2.955 дъаны ла эмди бар промышленный предприятие-лерди кенидери темдектелди, ол тоодо:

2.213 дъаны предприятиеелердин' строительствозы кѣндюгип, дъаныдан башталып туру;

Иштеп турган 742 предприятие кенидилип, реконструкция-ланып дъат.

Дъаны предприятиеелердин строительствозы мындый тебюлю болуп турарда, экономический район ичинде болотон предприятиеелердин чике хозяйственный кооперациянын тѣзѣѣри дъаан учурлу болуп дъат. Промышленный Наркоматтарга бу сюрекей дъаан задачаны кыялта дъок эзедер керек. Ол ортодо, Наркоматтар дъаны предприятиеелерди кооперативный поставкалар, ол тоодо литьело, детальдарла, полуфабрикаттарла дъеткилдеерин кичеебейдилер. Произ-

водствонын бу немелерин туура дьерден аларга, анчадала ёскё экономический райондордон аларга иженгендер дыаны предприятияни ишке божоткон тушта дыаан чыгымду болзо магат дыок. Кооперацияларды Наркоматтар темдектеп, эн озо кажыла экономический районнын ич бойында тезеёр учурлу.

Государственный план аайынча, 1941 дылда бастыра эмезе дыарымдай кючиле стройго тургузылары 1.576 промышленный предприятие, ол тоодо 1.151 дыаны предприятие ле 425 реконструировать эткендер.

1941 дылдын государственный план промышленностьын анылу бёлюктеринде производственный кючтерди ле предприятияелерди эди ишке тургузарында мындый заданиелер темдектеп дыат.

Кёмюр промышленностьо:

бастыразы 27 миллион тонн кючтю шахталарды ишке тургузар, ол тоодо 22,7 миллион тонн кёмюр промышленностьын Наркомады аайынча.

Нефть промышленностьо:

3.120 мун метр скважина юйтеери, база 1938 дыаны юйтеген нефтяной скважиналар ла иштебей турган 1.590 скважиналарды ишке тургузар.

Электростроительстводо планла темдектелгени:

электростанцияларда 1.750 мун киловатт дыаны кючтер ишке тургузар, ол тоодо электростанция Наркоматтын районный электростанцияларында 815 мун киловатт.

Кара металлургия:

а) дылда бастыразы 2.300 мун тонн чой берер кючтю дыаны доменный печкаларды, 2.780 мун тонн кючтю мартековский пекчаларды дыаны бессемеровский конвертерлерди, коксовый батареилерди, горячепрокатный стандарты, агломерационный ленталарды ло темир дыолдын шахталарын ишке тургузар;

б) Сибирьде экинчи металлургический заводты, Уралда эки заводты, Закавказьеде, Карело-Финский ССС-де ле Волоградский областта дыаны металлургический заводтордын строительствозын элбедери.

Машиностроениеде:

а) Сибирьде уур машиностроениенин заводын. Сибирьде уур крандардын заводын, Украинада уур поковкалардын заводын, Украинада кузнечно-прессовый оборудованиенин 3 заводын, Уралда база Поволожьеде ле кюнбадыш Сибирьде кузнечно-прессовый оборудованиенин 2-н завдтордын эдери;

б) дьаны станкостроительный заводторды тудары: уур станоктордыйын Уралда ла Сибирьде, расточный станоктордыйын Сибирьде, автоматтардын ла колмылтыктардын станоктордыйын Уралда, шлифовальный станоктордыйын Воронежский областта, прецизионный станоктордыйын Пензенский областта, протяжный станоктордын, зуборезный станоктордын, дьаан токарный станоктордын заводторын Поволжьеде, продольно-строгальный станоктордын заводын, автоматтардын ла дьарымавтоматтардын заводын Сибирьде, токарный станоктордын заводын Рязанский областта база агрегатный станоктордын заводын Ярославский областта эдер;

в) электроаппаратурный заводторын: трансформаторный заводы Уралда, дьабыс флотту аппаратурный заводы Поволжьеде, электромоторлордын заводы Сибирьде, электрокемдйир приборлордын заводы Краснодарский крайда, реле ле автоматиканын заводы Поволжьеде эдер.

Текстильный промышленностьо:

а) хлопок иирер 850 мун веретенелор ишке тургузар;

б) хлопчатобумажный комбинаттарды Сталинскта, Барнаулда, Ташкентте ле Красноярскта, бельтинговый комбинатты Астраханьда, кордный фабриканы Ярославльда эдер.

Капитальный иштердин планын бюдюрерге стротельствонын Наркомадынын ла строительный организациялардын ижин сюрекей дьарандылар керек.

Капитальный иштердин планын бюдюреринде тюрген стротельство дьаан арга болуп дьат. Дьозок эдип, Вооружениенин Наркомады дьаны производственный корпус эткенин кьргюзейин.

1940 дьылда декабьда Наркомат дьаны производственный корпусы 1941 дьылдын 1 апрельге дьетире—юч айдан эмеш ле узак ёйдё—эдип алар заданиени башкарудан алды. Корпустын элбеги 19,5 мун квадратный метр, ондо кажыла сменада канча-канча мун ишмекчилер иштеер учурлу болгон.

Наркомат материалдарды энле кёп чеберлеп аларга, стройканы капшай бюдюрюп, ишке тургузарга амадап, корпусты дьенилткен стандартный конструкцияла эдерин тьезьди. Сооружениенин проекти 10 кюнде тургузылып, дььптёлди, стротельствого белетеер бастыра иштер база да 10 кюнде бютти, стройкада бастыра металлоконструкциялар, стротельдердин кючиле эдилген.

Стротельствого керек бастыра материалдардын бескези дьаантайындагы нормадан беш катап астадылган, металл-

дын чыгымдалганы тегин темир-бетонный сооружеениеге чыгымдаларынан кѣп эмес болды. Иштер кѣп труд керексибес болуп, сюрекей стандартталган шылтуунда, иштеер кюч тегиндегизинен юч катап ас керек болды.

1940 дьылдын декабрьда строителъствонын темдеги дѣбюк болгон. 1941 дьылдын февральда корпусдын стенелери бюде берди, конструкцияны дьуунаткылап дьат, строителъдер корпусы 1941 дьылда марттын учында—дьякылган ѳйгѳ—бюдюерге молдъондылар.

Бистин орто кючтю заводторыбыс ончозы дьыл туркунына бюдюп, ишке тургузылар аргалузын бу ченемел кѳргюзет.

1941 дьылдагы капиталъный иштердин планы строителъдер, партийный ла хозяйственный организациялар строителъстводо тапчы дьерлерди элбедип, дьоголтор учурлу болгонына тѳзѳлгѳлѳнѳт. Пландар дьянысла дьединген рессурстарга шиденген, статический болор эмес учурлу деп нѳкѳр Сталин бисти канчала юреткен. Дьюрюмди тѳзѳп, ичкеери барар ордына, онын кийнинен сююртелер „деятельден“ дьяман неме дьок. Бистин пландар, ол пландарды бюдириш турган улус керекти ичкеери апарып, уурларды дьенип бистин аргаларды кѳптѳткѳдий, динамически болор учурлу.

1941 дьылда капиталъный строителъство дьянынан планнын задачалары ондый.

СССР АЛБАТЫЛАРЫНЫН МАТЕРИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЙ КЕМИ

СССР албатыларынын материально-культурный кеми керегинде суракка кѳчюп дьадым.

Бистин ороондо албатынын кирелтези, ол аайынча общественный дьѳѳжѳ лѳ колкючиле дьаткандардын бойына тузаланары юзюк дьок ѳзюп турганы, производството ишмекчилердин, колхозчылардын, интеллигенциянын дьяны кадрларын тартып алганынын, иштин производительный кючин кѳдюренинин шылтуузы.

СССР-де ишмекчи класстын тоозы дьылдан дьылга ѳзюп дьат. Албаты-хозяйствозында ишмекчилердин ле служащийлердин тоозы, 1937 дьылда 27 миллион кижии ордына, 1940 дьылда 30,4 миллион кижиге ѳсти. 1941 дьылдын планы ишмекчилердин ле служащийлердин тоозы 31,6 миллион кижиге дьетире ѳзѳрин темдектеп дьат.

Промышленностьтын мынан ары ёзёри ишмекчи класска дьаны квалицированный кадрларды уламла кожуп, иштеер кючти отрасльдар ла райондор ортодо, албаты-хозяйствонун дьилбююлери аайынча, ишке тургузарын некеп дьат.

Нёкёр Сталиннин инициативазыла, партия ла башкару, 1940 дьылда дьийт квалицированный кадрларды ремесленный училищеде ле фабрично-заводской юредюлю школдордо белетеери ажыра государственный трудовой резервтерди тезёёрин баштадылар.

1941 дьылда ремесленный ла темир дьол училищелерине юзери 350 мун киж, фабрично-заводской юредюлю школдорго 537 мун киж дьууры темдектелди. 1941 дьылда социалистический промышленность, фабрично-заводской юредюлю школдорды божоткон дьийт квалицированный ишмекчилерди 794 мун алар.

Партия ла башкарунун государственный трудовой резервтер тезёёр мероприятияелери, ишмекчи классты тооло качество дьанынан формировать эдеринде, бистин промышленностьты мынан ары кёдюереринде ле албаты-хозяйствонун социалистический планированиезинин бастыра керектерин бек тезёлгёгё тургузарында дьаан принципиальный учурлу болуп дьат.

СССР-дин бастыра албаты-хозяйствозында ишмекчилердин ле служащийлердин иш дьалынын фонды 1941 дьылда, ёткён дьылдагызынан 14 миллиард салковойго дьаанап дьат, онызы бастыра хозяйстводо 175 миллиард салковой ажыра болор. Ишмекчилердин ле служащийлердин иш дьалынын бу дьаан ёзюми иштин производительнозынын ёзюмиле тенге барып, дьеткилделип дьат.

1941 дьылдын планында иштин производительнозын 12 процент бийиктедери темдектелип дьат, ол ок ёйдё орто иш дьалдын ёзюми бир ишмекчиге, 6,5 процент болор учурлу.

Иштин' производительнозынын ёзюми ле орто иш дьалдын ёзюми ортодо, бу соотношение бойына турар бааны дьабызадарынын, социалистический накоплениенин ёзюминин источниги ле элбек социалистический воспроизводствонун бийик тебюзин бюдюеринин дьаан ээжизи.

Иштин производительнозынын ёзюми иш дьалдын ёзюминен кыялта дьок озо барар учурлу болгоны дьарт: бойынын производительный кючтерин ёскюрерге, албаты бу дьылда алдынан бойын дьеткилдеери аайынча тузаланарынан кёп иштер бюдюерер учурлу.

1941 дьылда, государственный ла кооперативный саду-
шын розничный товарообороты городто ло деремнеде 197
миллиард салковойго дьуук болор, онызы ёзюм 1940 дьыл-
дагызына кёрё 22,5 миллиард салковой болоры. Розничный
товарообороттын ёзюми промышленностьтын ла дьуртхозяй-
ствонун эдер продукциязын кёптёдерине, ишмекчилердин,
колхозчылардын ла интеллигенциянын кирелтези ёзюп тур-
ганына тёзёлгёлёнгён.

Элбеде тузаланар немелерди ле продовольствиени дьер-
бойындагы сырьедон эдерин элбедер мероприятиелер кере-
гинде ВКП(б) Тёс Комитеттин ле СССР Албаты Комиссар-
ларынын Соединин решениези дьербойындагы инициатива-
ны промышленный ла продовольственный ресурстарды юзее-
ри кёптёдерине кёдюрюп, ороондо товарообороттын ёзюмине
дьаны источник болор учурлу. Товарооборотты канчала
тын элбедери, садуда бюрократический бузулталарды дьог-
голторы, азыйдагы аайынча партийный, советский ле саду
организациялардын дьаан задачазы болуп дьат.

СССР албатыларынын материальный дьадымы дьарана
ёскёниле коштой, культурный кеми кёдюрюлюп дьат. Соци-
ально-культурный мероприятиелерге государственный ассиг-
нование 1938 дьылда 35,2 миллиард салковой болгон, 1940
дьылда 41,7 миллиард салковойго ёсти, эмезе 18,5 процент-
ке. 1941 дьылдагы государственный бюджеттин проектинде
социально-культурный мероприятиелерге чыгымдары 47,8
миллиард салковойго дьетири кёптёёр, онызы ёткён дьылда-
гызынан 14,6 процент ёскёни болуп дьат.

Советский Союзтын албатыларынын культурный ёзюми
школдордо ло вузтарда юренчиктердин тоозы кептёгёниле
темдектеклет. Текши юредюлю баштамы ла орто школдор-
до юренчиктердин тоозы 1941—42 дьылда 36,2 миллионго
дьедип дьат, онызы 1940—41 дьылдагызынан 3,4 процент
кёп. Вузтарда юренчиктердин тоозы 657.000 кижиге дьедет,
эмезе 13 процентке дьуук кёптёгёни.

Юреничиктердин тоозы 1941 дьылда кёптёгёни ле алба-
ты-хозяйствоына инженерлерди ле техниктерди мынан ары
толтурары Советский Союзтын албатыларынын культурно-
технический кемин кёдюрер керекте ичкеери база бир ал-
там болор. Бистин обществонын производительный эн дьаам
кючи албаты бойы болуп дьат, онын культуразы ла произ-
водственный квалификациязы болуп дьат.

Бешдылдыктардын дылдарында советский албаты култура ла технический таскамыр дыанынан дыан ёсти. Бу дыанынан СССР-дин албатыларынын перепизинин тоолорн сюрекей дылбюлю.

Переписътин результаттары аайынча, Советский Союзтын албатылары 1926 дылдан 1939 дылга дьетире 16 процент ёскёни кёрюнет. Советский Союзтын ишмекчилеринин ле интеллигенциязынын квалифицированный кадрлары кандый тебюлю ёскёнин кёрюгер:

а) ишмекчилер: слесарьлардын тоозы 3,7 катап кёптёгён.

„	токарьдын	„	6,8	„
	фрезеровщиктердин		13	„
	машинисттердин	„	4,4	„
	штукатурлардын	„	7	„
	трактористтердин		215	„

б) интеллигенция:

инженерлердин	тоозы	7,7	катап	кёптёгён
агрономдордын	„	5		„
научный ишчилердин	„	7,1		„
юречучилердин	„	3,5		„
врачтардын	„	2,3		„

СССР албатыларынын материально-культурный ёзюминин эн учурлу кёргюзюлери адый.

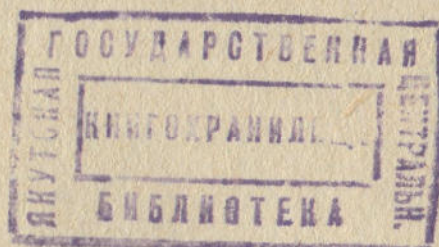
Нёкёрлёр! СССР-дин албаты-хозяйствозынын 1940 дылда дьединген дьенюлери дыан. Бу дьенюлери учун ороон бистин героический албатыга, бистин большевиктердин коммунистический партиязына ла албатылардын башчызына нёкёр Сталинга молдбулу! (У зак токтобос кол чабыжу).

Бистин ёзюмибистин 1941 дылда бюдюретен задачалары оюн ло дыан. Плана тургузылган задачаларды бюдюреринде эн дыан ээжи, тургузылган планы кажыла предприятиеде, кажыла колхозто, кажыла партийный организацияда бюдюрерин шиндеери база бюдюп турганын кёрёри болуп дьат. Мынызы бюрократизмле тартыжарында эн ижемчю ижемчизи ичкеери коммунизмге бистин токтодым дьок движение бистин ижемчибис болуп дьат.

1941 дылдын исторический задачаларын Советский союз-
тын албатызы, бистин партияга, бистин Сталинга баштады
бюдюрер!(Ончозы турадылар. Узак токтобос, эк-
пиндю колчабыжу, кыйгылар „нёкёр Салин-
ге ура!“).

БАЖАЛЫКТАРЫ

I. 1940 дьылдын'	5
II. 1941 дьылдын' хозяйственный планы	9
Промышленность	11
Дьурт хозяйство	17
Транспорт	20
Капитальный строительство	24
СССР-дин' албатыларынын' материально-культурный кеми	29

Редактор перевода *В. Кыпчаков.*

Подписано к печати 28 апреля 1941 г. АН-5522.
Тираж 2000 экз. Объем 2,5 п. л. 54 тыс. тип. зн.
в 1 п. л. Уч.-авт. листов 2,5. Заказ № 537.
Цена 25 коп.

г. Ойрот-Тура, тип. из-ва „Кызыл Ойрот“,
Ойротская, 63.

Баазы 25 акча
Цена 25 коп.

23155

Н. А. ВОЗНЕСЕНСКИЙ

ДОКЛАД НА XVIII ВСЕСОЮЗНОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ ВКП(б)

Перевод с русского
на ойротский язык